

overwegingen tellen óók mee bij de vaststelling der waardebeoordeling, hebben ten dezen evenzoo goed beslissende betekenis. Wie tegenwoordig een boek of dichtbundel uitgeeft moet er op rekenen, dat het ook in z'n details onder den microscop der literaire critiek zal worden gelegd. Wenscht men dit niet, omdat men over zijn persoonlijke gedachten en gevoelens het oordeel van anderen niet wil zien gaan, dan moet men ook niet het publiek terrein betreden, d.i. men moet zijn werk voor zichzelf en eigen kring houden en niet tot uitgave besluiten.

Ik zeg dit alles niet speciaal aan het adres van Berendien Schuiling, al vormt het de inleiding op een bespreking van haar dichtbundel. 't Is bedoeld in algemeenen zin, omdat men altijd nog wel de opvatting vindt, dat de christelijke critiek over christelijk werk te hard oordeelt. We leven zeker in een tijd, waarin we boven alles behoefte hebben aan elkanders steun en waardeering, maar dat mag niet gaan ten koste van essentiële waarde en objectieve betekenis. Onze christelijke kunst heeft in geen deelen de mindere te zijn van de niet-christelijke kunst, daarom mogen we ook niet met goede bedoeling alleen tevreden zijn.

Nu komende tot het eigenlijke onderwerp van dit artikel, den bundel van Berendien Schuiling, wil ik beginnen met de straks genoemde objectieve waarde-elementen voorop te zetten: er spreekt uit deze verzen een vroom gemoed, een fijn gevoel, een zeer positieve bedoeling. Ontegenzeggelijk heeft dit betekenissen, die erkenning verdient.

Maar artistiek gezien draagt dit werk nog al te zeer de sporen van het debuut.

In 't algemeen geloof ik, dat de zaak zóó staat: de gedachten hadden óf veel eenvoudiger gezegd kunnen worden, zóó, dat er geenerlei pretentie van dichterschap uit sprak, óf met veel meer dichterschap. Nu stuit men telkens op den technisch onvolkomen vorm, waarin op zichzelf mooie gedachten zijn ingekleed. Een vers als „Geheven handen" b.v. brengt een rijke gedachte, maar telkens is de zinsconstructie verwrongen om rythme of rijm, blyken stopwoordjes en afkortingen noodig en treden foutieve associaties op. Rustige overweging van een strophe als de laatste kan dit doen zien:

.... ik heb m'in alles weggegeven
en niets bezit ik langer meer
dan U mijn Heiland en Verlosser! —
.... en met U... alles toch ook weer!....

Het woordenspel van „niets bezit ik — met U bezit ik alles" rust op een verkeerde begripsinterpretatie.
En hetzelfde constateert men uit verzen als „Ge-

nade voor genade", „Nieuwjaarsmorgen", „Armoé", e.d. 't Is begripsonzuiverheid als de dichteres zegt, dat „de winden teer kussen" „het kopjen" van het Heidebloempje; als ze spreekt van „allervroegste eeuwigheid" (p. 15), een „beeldnis dat geboren lag" (p. 15), een „hart (dat) ten bloede toe vol smart (is)".

Een zelfde onzuiverheid treft ons in de beeldspraak. Ten voorbeeld noem ik, pag. 19: „handen — die als reime lampen lichten waar de smart vergaart"; p. 9: ik heb m'n herte warm gespreid....; „doorstraal met Uw licht heel mijn leven...."; ze strooiden hun onschuld als licht rond zich heen....

De oorzaak van deze en dergelijke ontsieringen ligt voor mijn besef in te groote literaire pretentie. De dichteres streeft naar dichtelijke zeggings- en zoekt die in gedachten- en woord-combinaties als: schoonschijnend over duistere wolkegepeinzen; schnachter-schoon; zon-gezoende blankheid; zon-gelaat, zon-gedachte; blijde bloemgezichten; jubel-jong, e.d. Maar ze vergeet, dat voor dergelijke samenstellingen ook taalkundige eischen gelden en dat niet slechts een aardige alliteratie of een toevallige klank-harmonie het motief voor woordkoppeling mag zijn. En bovendien dragen zulke opzettelijke formaties het karakter van maakwerk, dat immers juist naar nieuwere begrippen de antithese is van dichterschap. Het waarlijk-poëtische ligt niet in woordenglans of klankvernuft, maar in volheid en diepte van zeggings- en zuiverheid van plasticiteit, in ongekunstelde realiteit. De werkelijke verzen in dezen bundel zijn juist die, welke het minst „mooi" zijn: „Lijden" b.v. (p. 30), „Toen" (p. 38), „Bee" (p. 45), „Vreugdedag" (p. 48). Die zijn dichtelijk juist omdat ze zóó heel eenvoudig zijn en de gedachten niet met woordfransjes zijn omhangen. Wanneer men deze dichtjes eens vergelijkt met Nieuwjaarsmorgen, Ach Jezu, ach, e.d. onderscheidt men onmiddellijk de echte poëzie van het maakwerk.

In dit verband valt ook op de pseudo-Vlaamsche kleur van verschillende verzen. De dichteres gebruikt telkens woorden, die de hare niet zijn, omdat haar Noordnederlandsche taal die niet kent. Ze kunnen daarom niet anders dan maakwerk zijn en geven een indruk van imitatie. Misschien is het heelemaal onjuist, maar men denkt bij zulke Vlaamsche timbres in Noordnederlandsche verzen aanstonds aan een nabootsing of, minder erg, aan onwillekeurigen invloed van Alice Nahon's verzen uit haar eerste periode.

Een vers als „Kerstseize" b.v. is ten dezen illustratief:

„Ik heb m'n herte warm gespreid
ik heb m'n ziele schoon bereid

de honderdvierenvestig duizend, verzegelden van het Nieuwe Testament. En waar de twaalf patriarchen hun namen hebben geschreven in de fundamente van de stad van Vader Jacob en op het aardsche Sionshuis, daar wil ik als de Vader van het nieuwe Israël mijn twaalf apostelen schrijven in de fundamente van het nieuwe Jeruzalem daar boven".

Werkelijk, de keuze van het twaalfal is geweest de fiere daad van den Messias, de daad van heerschappij en sterk geloof.

Ja, ook van sterk geloof.
Want het twaalfal is niet alleen repetitie, maar ook expansie.

Gelijk het Oude Testament zijn twaalfal heeft in de patriarchen, zóó kiest Jezus zijn 12 apostelen; dat is repetitie.

Maar, daar is ook expansiezucht in Jezus' twaalfal. Want $12 = 3 \times 4$. Nu is 3 het getal van God en 4 het getal der wereld. Zóó hoopt de Christus door dit twaalfal God met de wereld in verbintenis te brengen. Hij wil met en door die twaalf de wereld door gaan. Door het apostolaat van die twaalf zal Hij de wereld voor God door zichzelf veroveren.

Is dat geen sterk geloof geweest? Hier stelt de Messias, als Hij er twaalf roept, de expansiezucht van het geestelijke koninkrijk tegenover de expansiezucht van het vleeschelijke koninkrijk.

Ook Oud-Israël wilde graag de wereld beheerschen; het wil dat trouwens nog. Maar Christus stelt van Zijn zijde daar tegenover de missie, de wereld-missie, van Zijn koninkrijk; wanneer Hij er twaalf roept. En Zijn koninkrijk is niet van deze wereld.

Aan dit twaalfal hing dan ook, met name wat het getal betreft, Zijn heele Ziel, en ook Zijn sterke geest. Met dat twaalfal, ook als getal, staat of valt Zijn pretentie als Messias. In de keuze van die twaalf lag immers de sterke, bewuste opvaart van Zijn wil? Zijn wil is duizend maal sterker dan die van Israëls aardschen vader, den vader van de twaalf patriarchen. Want aan dien aardschen vader, aan Jacob, zijn twaalf zonen geboren, maar hij ontving ze langs kromme wegen; en tenslotte was het ook niet eens zijn wil, maar de wil van God, uit wien ze hem geboren zijn. Trouwens, zelf heeft Jacob niet ten volle verstaan, wat dit twaalfal, dat hem geboren werd, in de wereld zou beteekenen. Maar als nu Christus komt, dan haart Hij door Zijn wil zichzelf deze twaalf, hij trekt ze door Zijn wil, in bewust verkeer met den gevenden God. Hij trekt ze. Hij neemt ze. Hij dwingt ze in een oogenblik. En daarom is de keuze van deze twaalf één van de glanzende hoogte-punten geweest van Zijn messiaansche taak. Dat twaalfal kan Hij niet missen. Zijn ambt, Zijn rijk, Zijn profetie, Zijn vervulling van het Oude door het Nieuwe Testament staat of valt met de ongereptheid van het twaalfal. Zijn messiaansche keuze.

o kindeke.... o, kindeke!

te nacht
ben 'k aan Uw kribbeke gekomen
zoo zacht... zoo zacht....

.....
naar Uw gezichtke gebogen, kniel ik...
en wacht
toelid Uw reine mondeke over
m'n leven licht....

In zijn mengeling van karakteristiek noord-nederlandsche trekken als de klankverzachting in mijn, ik, en speciaal-Vlaamsche vormen als de verkleiningsuitgang -ke, te nacht (voor: vannacht), herte (voor hart), wordt dit, in zijn gedachte primitief-fine versje, maakwerk zonder dichterschap. En telkens weer krijgt men dien indruk als men leest: ik lieve (voor ik houd van), ik kooze, klein herteke, de Zonne, de eigene daad, stemme, e.d.

Wanneer men gesteld wordt voor de taak dezen bundel te beoordeelen, kan men deze opmerkingen niet achterwege laten. Waar de dichteres zelf zich tot motto kiest het woord van Guido Gezelle: dichten is een gunste Gods, moet ze de rechtmatigheid van deze critiek verstaan. Berendien Schuiling bezit iets van de gave, die Gezelle hier aanwijst, maar dan moet ze vóór alles blijven bij de eenvoudigheid van het ware. Als ze heelemaal zichzelf is, en niet „dicht", is haar werk poëzie. En, omdat deze bundel een eersteling is, is het nuttig en noodig, dat ze zich hiervan rekenschap geeft. Als ze ons een tweede verzameling geeft van het soort van „Lijden", „Bee", „Vreugdedag" e.d. maakt ze het den beoordeelaar mogelijk al de objectieve waardeering die hij heeft voor haar werk, uit te spreken, zonder dat hij voor de moeilijkheid van het critiek oefenen wordt gesteld. Dan kan hij ook zeggen, wat hij nu van de bovengenoemde dichtjes opmerkt, dat in zóó'n bundel werkelijke christelijke poëzie geboden wordt, stichtelijk, maar óók kunst.

C. T.

HET BOEK VAN DE WEEK

Het Wezen van het Protestantisme, door Prof. Dr. Karl Heim, voor Nederland bewerkt door Dr. J. F. Boersma.
Erven J. Billeveid — Utrecht.

Op het oogenblik doet zich in Duitschland een verschijnsel voor, dat we zonden willen noemen: de suggestieve theologie. Op filosofisch gebied ontmoet men er iets dergelijks. Er is ook een suggestieve filosofie.

Wie meenen mocht, dat de symboliek, waarvan boven sprake was, willekeurig is, of niets te maken heeft met de pijn van Jezus, nu het twaalfal wordt geschonden, die leze nog eens na het zoogenaamde „wordingsboek", of de geslachtsrol van Jezus Christus in Matth. 1. Daar wordt ook, reeds vóórdat de Messias komt, uit de lijst van de geslachten van het Oude Verbond een aantal namen zóó samen gelezen en gerangschikt, dat de symboliek der getallen aan de profetie, die de historie op eigen wijze belicht, zich dienstbaar stelt. De namen worden in dit hoofdstuk zóó gekozen, en de getallen worden zóó afgesloten, dat de bijbelschrijver van Matth. 1 kan profeteeren over de geschiedenissen van het Oude Testament, waaruit immers Christus Jezus wettig is gesproten. Drie tijdperken teekent hij: den tijd van Abraham tot David, den tijd van David tot de ballingschap, den tijd van de ballingschap tot Christus' geboorte. En elk van die perioden wordt afgerond met 14 geslachten. Drie maal veertien is dus het getal van Abraham tot Christus. Dat wil zeggen: daar is ten eerste het zevental weer terug (de helft van 14). „Zeven" is weer het heilige getal, en ook een getal der volledigheid, het getal ook van de gemeenschap tusschen God en de wereld, want tegenover 12 als het product van 3 en 4 staat nu 7 als de som van 3 en 4. In Israël is dus God en wereld vereenigd. Het zevental is het getal van Immanuel; want Immanuel beteekent: God (3) met ons (4). Waar Israël is, daar is dus de wet van Immanuel, want Immanuel beteekent: God met ons. De historie van Israël loopt dus uit op Jezus Christus als den waren Immanuel; want Hij is de kroon, in persoon en werk, van alle geslachten, en dus de verklaring van de getallen-symboliek van zuivere harmonie, welke het geheim is van Gods koninkrijk.

Ja, nog verder gaat Matth. 1. Het zevental komt in Israël in elke periode twee maal terug. Want iedere periode heeft 2×7 geslachten. De Immanuelswet treedt dus in de volledigheid (het tweetal) op. En wederom, dit loopt uit, en spitst zich toe, in Christus Jezus. Bij Hem is harmonie in hoogste zuiverheid.

En, nóg is de getallen-symboliek niet uitgeput. Immers, er zijn 3×14 geslachten. Dat wil dus zeggen 6×7 . Wanneer nu eerst zes zeventallen zijn voorbij gegaan, dan komt het 7e zevental. Dit vangt, zóó wil Matth. 1 zeggen, dit vangt dus aan met Jezus Christus. Gelijk na 6 tijdperken een 7e sabbatstijdperk komt, zóó vangt dus met het Nieuwe Verbond de sabbatrust volkomen aan. En gelijk na 6×7 jaren-eenheden het 7e zevental van jaren aanbreekt, waarmee het jubeljaar wordt ingeluid, het jaar van de vrijlating der gebondenen, van de zegening der armen, van de verrijking der gevangenen in de ellende, zóó zal Christus' komst in de wereld ook zijn de verrijking van de armen, die nu met goederen vervuld worden, de ont-

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELKE SCHEITSEN

Getallensymboliek.

Het is, gelijk ieder verstaat, geen toeval geweest, maar opzet, dat Christus juist twaalf apostelen gekozen heeft. Dit twaalfal had zijn betekenis. Het is een herinnering aan de twaalf stammen van Israël en aan de twaalf aartsvaders of patriarchen. Dat Jezus juist twaalf apostelen koos, en dat het twaalfal geen onverschillige zaak was, dat zelfs dat twaalfal noodzakelijk was voor de heilige orde van Zijn Messiaswerk, is ons duidelijk, als wij letten op Zijn messiaansche bewustzijn. Dit heldere, zelf-verzekerde bewustzijn van den Messias is bij de roeping van de twaalf apostelen gansch inwendig verzekerd, dat Hij de vader, de verwekker, is van Jong-Israël. Gelijk Vader Jacob met zijn twaalf zonen, de twaalf patriarchen, de vader is van Oud-Israël, van Israël naar het vleesch, zóó scheurt nu Christus, dat wil zeggen de Messias, naar het recht, dat Hij heeft, uit Israëls leven een ander leven los, en maakt het vrij. Hij verzamelt om zich, en haart uit Zijnen wil, een nieuw Israël, Jong-Israël, Israël naar den Geest, dat niet optreedt met uiterlijk gelaat, doch dat Zijn wezen heeft in een inwendig schoon, en zijn kracht heeft, niet in vleeschelijke afstamming uit de twaalf patriarchen, maar uit een geestelijken bouw op het fundament der twaalf apostelen. Aldus stelt Jezus tegenover de twaalf patriarchen, die de aanvang zijn van de oudtestamentische bedoeeling van het genadeverbond, de twaalf apostelen als de aanvang van de Nieuw-testamentische bedoeeling van het genadeverbond. De roeping, juist van die twaalf, is geweest een farsch terugrijpen naar de geboorten in de tent van vader Jacob. Het was een schudding in het Rijk der Hemelen, het was een geestelijke geboorte, tot twaalf maal toe, als Jezus Christus naar de bevoegdheid, die Hem gegeven is, in Zijn messiaansche bewustzijn twaalf apostelen kiest, op wier fundament — het „fundament immers van apostelen en profeten" — heel de gemeenschap van het Nieuwe Verbond wordt opgebouwd.

En, niet alleen greep de Messias terug naar Vader Jacob — Israël met zijn twaalf vleeschelijke zonen, om zich als Messias tegenover hem te plaatsen als Gewinner van twaalf geestelijke stamdragers, — maar ook grípt Jezus vooruit naar den troon des Almachtigen en zegt: „Vader ik wil, Vader ik wil! Mijn wil, o Vader, plaatst nu om Uw troon heen naast de twaalf tronen van het Oude Testament, de andere twaalf tronen van het Nieuwe Testament. En wederom, hemelsche Vader, mijn wil voegt nu naast de twaalf stammen Israëls de twaalf maal twaalf duizend,

nacht

cht....

ik...

wacht

cht....

rd-neder-
in mijn,
verkleit-
te, herte
primitief-
heid. En
ten leest:
lein her-
s, e.d.

ak lezen
erkingen
zelf zich
lle: dich-
natigheid
Schuiling
aanwijst,
de een-
al zich-
zie. En,
iet nuttig
ap geeft.
van het
d, maakt
objectieve
verk, uit
eelijkheid
Dan kan
genoemde
verkelijke
ijk, maar

C. T.

EEK

isme, door
id: bewerkt

een ver-
de sug-
toet men
filosofie.

arvan bo-
aken heeft
t geschon-
wordings-
christus in
e Messias
Oude Ver-
n gerang-
e profetie,
belicht,
dit hoofd-
afgesloten,
eeren over
t, waaruit
Drie tijd-
tot David,
jd van de
k van die
ten. Drie
tot Chris-
teven tal
r het hei-
het getal
de wereld,
en 4 staat
us God en
an Imma-
t ons (4).
Immanuel,
e historie
den wa-
erson en
ng van de
ke het ge-

komt in
ant iedere
anuelwet
eetal) op
h toe, in
ogste zul-

reput. Im-
us zeggen
in voorbij
t, zoo wil
niet Jezus
hstijperk
nd de sa-
nd 7 jaar-
kt, waar-
er van de
ar armen,
lo, zoo zal
ijking van
n, de ont-

Deze suggestieve theologie is niet eigen aan één richting. Zij loopt dwars door verschillende richtingen heen. Er is slechts een enkele richting, die louter suggestieve theologie voortbrengt. Dat is de dialektische theologie of theologie der Zwitsersche school, waarvan Barth, Thurneysen, Gogarten, Georg Merz, Emil Brunner de kopstukken zijn. Echter mag hieruit niet besloten, dat de laatste theologie alleen suggestief zou zijn. Onder de suggestieve theologen kunnen ook vermeld Heiler, Elert, Schlatter en om aan de opsomming nu maar een eind te maken ook Karl Heim.

Karl Heim trok tientallen van jaren geleden reeds de aandacht door zijn werk over de zekerheid des geloofs. Toch kan men niet zeggen, dat van den eersten druk reeds een suggesterende werking uitging. De stijl dreunde van zware tonen. Zelfs de Duitschers klaagden erover, dat het moeilijk was om te verstaan. En als die zoo iets beweren, moet het wel heel erg zijn. Want daar is men in deze voor geen klein gerucht vervaard. De Duitse geleerdheid is over het algemeen zwaar op de hand. En dat meer door den vorm dan door den inhoud. Herhaaldelijk vraagt men: waarom kon hetzelfde niet wat eleganter, wat meer lucide worden gezegd.

Alweer moet hier de gevolgtrekking worden afgewezen als zou de suggestieve theologie zich niet meer van zwaren zinsbouw en angewone gedachte-konstrukties bedienen. De persoon van Karl Barth leert dat wel anders. Maar Heim heeft zich in dit opzicht gebeterd. Trouwens, Heim is in meer dingen veranderd. Ook zijn denkbeelden hebben wijziging ondergaan. Hij verandert nog gedurig. Hij is wanneer hij in een polemiek wordt gewikkeld spoedig tot toegeven geneigd. Stijf op zijn stuk blijft hij niet staan. Dat maakt hem aan den eenen kant persona grata. Men luistert gaarne naar hem. De Duitse studenten, die over het algemeen niet veel „zil“ hebben en het eene semester hier, het andere daar doorbrengen, zodat zij vaak aan vier of meer universiteiten hebben gestudeerd, wat aan hun eenheid van wereld- en levensbeschouwing gewoonlijk grooten afbreuk doet en hen rijp maakt voor het eklekticisme, doen ook graag Tübingen aan om Heim te hooren. Aan den anderen kant verliest Heim daardoor zijn leidende positie. Hij wordt een interessant geval. Maar hij maakt hoe langer hoe minder school.

Toch is zijn invloed nog altijd groot. Niet het minst dankt hij dit daaraan, dat hij den laatsten tijd heeft getoond, hoe hij de kunst verstaat om tot het breede intellectuele publiek af te dalen. Daarvan getuigt ook zijn boek, dat we tot „Boek van de Week“ kozen en dat in Nederlandsche bewerking voor ons ligt.

Men lette er wel op: Dr. Beerens gaf geen vertaling, maar een bewerking. En die bewerking wijkt hier en daar nog af van het oorspronkelijke af. Wij kunnen zeer wel begrijpen, hoe Dr. Beerens daartoe kwam. Toch lijkt het ons niet de beste methode om Heim bij ons te introduceren. Het Hollandsche publiek leert op die manier Heim niet kennen. Evenwel is bij het

binding van de slaven, de zegening van alles, wat bereoid is en door het leven neergeheukt.

Alles is hier vol van een getallensymboliek, die Christus aanwijst als de opperste regelmaat en als den waren rustaanbrenger.

Dit wordt nog versterkt, als men bedenkt, dat de ordening, in Matth. 1, van 3×14 geslachten, behalve getallen-symboliek, ook nog een naamsaanwijzing is. Immers, in de Hebreeuwsche taal kan men letters ook als cijfers lezen. Wanneer nu de letters van den naam van koning David als de overeenkomstige cijfers gelezen worden, dan is de uitkomst van deze eenvoudige rekensom: 14. De term: 3×14 geslachten wil dus zeggen: drie maal de glorie van David.

David in zijn opkomst (het eerste tijdperk, van Abraham tot David).

Daarna: David in zijn bloei (2e tijdperk, de koningen tot aan de ballingschap).

Ten slotte: David als de afgehouwen tronk (3e tijdperk, van de ballingschap naar Christus).

Maar dan is weer de kroon op dit alles: Christus, als de scheut uit den afgehouwen tronk van David, Christus als Davids vervulling, die Davids huis tot rust brengt, en het schoone verborgen wezen uit zijn zichtbare vormen te voorschijn weet te brengen.

Dit alles is geen ongeoorloofde allegorie en geen valsche gegoochel met getallen; want ook voor de wetenschappelijke onderzoekingen van schriftgeleevenden staat vast, dat dit alles ligt besloten in de groepering van namen, en de opzettelijke beperking daarvan tot het gekozen getal van 3×14 , in Matth. 1.¹⁾

Zoo staat dus vast, dat reeds vóór Zijn geboorte Christus in de wereld aangekondigd werd als degene, in wien de ordeningen van het Rijk der Hemelen harmonie en rust verkrijgen zullen.

Voor al nu, als wij er aan denken, dat reeds het wordingsboek van Jezus Christus in Matth. 1 een getallen-symboliek aandurft, die geen willekeur is, maar die profeteert, vooral dan zien wij, dat Christus niet bij wijze van toeval, maar met opzet zijn twaalfal heeft gekozen. Toen Hij dat deed bij den aanvang van Zijn messiaanschen arbeid, heeft Hij getoond, den zin van Zijn eigen wordings-boek zelf te verstaan, en heeft Hij eveneens zich

1) Dit hoofdstuk is dan ook volstrekt niet een tabellarijche geslachten-rekening, waarbij het aan zou kunnen op preciese weergave van de vaders en voorvaders, sonder iemand over te slaan. Trouwens, dit is ook de bedoeling niet. Want boven het hoofdstuk staat: boek der wording. Het eerste hoofdstuk van Mattheus is „genesis“, niet van het Oude, maar van het Nieuwe Testament; het laat de wetten zien, de geslachten wettens, van Gods harmonie, gelijk de profetische geest die ontdekt in de wordings-historie van Jezus Christus.

waard, dat hij in sommige kringen bekend wordt. Indien Dr. Beerens door eenige teekens had aangegeven wat van Heim en wat van hemzelf was, zou men dit ongetwijfeld op prijs hebben gesteld. Een ruim gebruik van voetnoten had hier goeden dienst kunnen verleen. Daarin had ook de korte inhoud kunnen zijn weergegeven van de stukken, die Beerens heeft weggelaten. Wij wilden deze opmerking even maken, omdat hier niet bij uitzondering is gehandeld, maar omdat dit nog al dikwijls bij ons voorkomt. Indien men geen origineel werk levert, geven wij aan trouwe vertalingen de voorkeur. Stuit men hierbij op al te groote bezwaren, dan kan men tot bewerking overgaan, maar alzoo, dat de bewerkte den lezer nauwkeurig inlicht, welke wijzigingen hij heeft aangebracht, wat hij inlaschte en wat hij coupeerde.

We nemen echter thans het werk, zooals Dr. Beerens het aanbodt. In het „voorwoord“ doet Heim belijdenis van zijn jongste zwenking, een zwenking naar den kant van het Barthianisme. Een rechte „Zwitzer“ wordt hij daardoor nog niet, gelijk uit den inhoud blijkt.

Om de oriëntering voor onze lezers gemakkelijk te maken, reviewen we hoofdstuk voor hoofdstuk. Het cijfer duidt het hoofdstuk aan en wat er onmiddellijk achter staat het opschrift.

I. De aantrekkingskracht der Roomsche Kerk.

Heim noemt enkele boeken, waarin de verwakkerde liefde tot de Roomsche Kerk tot uiting komt. Met behulp van die geschriften wil hij de oorzaken daarvan opsporen.

Allereerst wijst hij op „het relativisme, dat tegenwoordig ook op 't gebied van religie en moraal is binnengevrongen en het historicisme, dat alles wat vroeger als hechte grondslag van het geestelijke leven werd aangemerkt, in een steeds afglijdende en verschuivende gletscher heeft veranderd“. Er is een brandende begeerte naar het vaste en objectieve. Dit belooft de Roomsche Kerk. „In deze kwellende onzekerheid der ziel zoekt hij (n.l. de moderne mensch) een rustplaats en vindt die eindelijk in de biechtstoel der Roomsche Kerk.“

Als tweede oorzaak noemt hij de mystiek. Bij vele ouderen en jongeren in onze dagen „leeft het vurig verlangen naar mystieke ervaringen, dat in onze dagen minstens even sterk is als het verlangen naar objectiviteit. Uitgehongerd door jarenlang wetenschappelijk onderzoek, experimenteeren en cijferen, door historische bronnenstudie in stoffige bibliotheken, door 't graven naar fossiele overblijfselen van een dood verleden, na een tijdperk van wijsbegeerte, die uitsluitend zich verloor in kennistheorie en Kantstudie, zijn wij allen vervuld van een hofstige begeerte, een begeerte naar leven, naar iets wat ons van al het reflecteeren bevrijdt. Wij dorsten weer naar die onmiddellijkheid tegenover het Universum, waarnaar de romantische verlangde“. En nu zoekt Heim het

zelf getoond als den waren rust-aanbrenger, als den Immanuel, als den aanvang van Israëls waren komenden sabbaths-vrede.

Denk nu terug aan den kus van Judas, — dan voelt gij de wreede pijn, en dan proeft ge het raadsel ook; hier wordt het twaalfal geschilderd, hier schijnt de harmonie verbroken. De kus van Judas knipt door al de lichten heen. Een schaterlach spot met de getallen-symboliek van heel den bijbel, en ook met die van Jezus Christus zelf. Voor het oog van moordenaren, voor het front van zwaard en knuppeldragers, en voor het oog der duivelen, haalt Judas in het openbaar een stroep door Jezus' liefkoosde harmonie. Want de twaalf leidt Hij terug tot elf. Het getal der volledigheid wordt, in een eifal veranderd, een dwaas getal, den lof der zotheid.

En met zulk een gebroken getal, met zulk een afgehouwen tronk (andermaal de afgehouwen tronk!) voor oogen moet Jezus nu gaan sterven! Is dit „David“? (14). Is de scheut uit Davids afgehouwen tronk niet wederom afgehouwen? Is Hij, die greep naar aan heilig getal, en die daarin Zijn Messias-geest liet spreken, niet gestruikel over Judas? Struikelt over Judas niet het heele Oude verbond, heel de Christelijke prediking? Is Judas' kus geen ergernis, geen aanstoot voor Jezus' messiaansche bewustzijn?

Ach, dit is lieden.

Het is voor Jezus even zwaar als het lijden van Abraham, die met een meszwaard een breuk moest slaan in een eindelijk gevonden harmonie. Neen, het is zwaarder nog. Het is de afgehouwen tronk. Het is de mislukking, naar het schijnt. Het groote jubelaar wordt dispuutabel gesteld in den Judaskus. Heel het vraagstuk van openbaring, en heel de Christologie hangt met dien verraders-kus ten nauwste samen. En het schijnt, dat Christus niet alleen maar als koning, immers als de Groote David (3×14) mistukt is, maar Hij schijnt ook als priester mistukt te zijn. Aäron tenminste draagt zijn borstlap met de twaalf edelsteenen ongeschonden over in zijn dood; maar als Christus sterven gaat, dan wordt er één gemist van de 12 steenen, die de Vader Hem „gegeven“ heeft...

Waarij, de kus van Judas is wel wat meer, dan een sinistere verraders-daad van „vriend“ tegen „vriend“.

En men behoeft nu nog niet eens mee te gaan met de dwaze verzekering van de zogenaamde Godsdienst-historische school die in het bijbelsch bericht over de twaalf apostelen heeft meenen te ontdekken een soort van uitwerking van wetten van harmonie, die aan de sterrenwereld zouden ontleend zijn.

karakteristiek van de Roomsche Kerk niet in imponerende uiterlijkheden. „Neen, dit wonderbaarlijk rijk gelede en vertakte instituut heeft een ziel“. De extase, de schouwende, goddelijke bedweming is nog heden ten dage de ziel van den roomschen godsdienst. (Waarom maakt Dr. Beerens godsdienst vrouwelijk?)

Als derde oorzaak komt daarbij de middeleeuwsche stijl, de artistieke vorm, waarin deze ziel tot ons spreekt.

Een vierde oorzaak ziet hij hierin, dat Rome aan den drang naar universalisme tegemoet komt. Vroeger meenden apologeten het Romanisme te hebben verslagen, wanneer zij aantoonde, dat het tal van paganistische elementen en overblijfselen in zich bergt. Tegenwoordig echter strekt dit juist in het oog van menig een tot een aanbeveling. De stemming is omgeslagen. „Men ziet juist daarin de groetheid der Roomsche Kerk, dat zij den geheelen mensch, het heele godsdienstige zoeken der menschheid omvat, van de meest primitieve tooverkunsden der natuurvolken af tot aan de strenge wetreligie der Joden en de teederste zielzorg van den mysticus“.

II. De oorzaak der afscheiding.

Met de „afscheiding“ bedoelt Heim gelijk men begrijpen zal de Reformatie.

Die oorzaak was, zoo betoogt hij, de aflaathandel. „Daardoor was 't ergste gebeurd, wat er op godsdienstig gebied gebeuren kon. Het eeuwige wel en wee van menschenzielen was een handelsartikel geworden, dat tegen een vastgestelden koers van den dag te verkrijgen was. Ja, hij bepaalde feestelijke gebeurtenissen werd het zelfs onder den koers aangeboden. Zoo werd er een winstgevende zaak van gemaakt“.

In anderen vorm herhaalt zich dat heden. „Wie eens deze verkillende macht heeft bespeurd, die steeds weer beproeft, de schatten van eerlijk godsdienstig zoeken en innerlijke ervaring, zooals die in de Roomsche Kerk gevonden worden, dienstbaar te maken aan een vreemd doel, aan een begeerte naar macht, die kan de vraag niet meer onderdrukken: Is deze heele Wereldkerk met haar pracht en praal en hare diplomatieke betrekkingen met alle regeeringen werkelijk iets, wat God heeft gewild?“

III. „Gij zijt Petrus en op deze rots zal ik mijn gemeente bouwen“.

Aan dezen tekst, waarmee het pausdom staat en valt, geeft Heim een uitlegging, die niet alledaagsch is. Hij wil hier onder „petra“ of „rots“ niet verstaan de belijdenis van Petrus. Ook moet hij niets hebben van de hypothese van Harnack, dat de heele tekst een invoesel zou zijn, ontstaan in de gemeente van Rome. Hij laat hem slaan op Petrus en op Petrus alleen. Maar dan, zoo beweert hij, geven deze woorden juist het tegenovergestelde te lezen van wat Rome er van maakt. „Want 't zegt immers zoo duidelijk mogelijk: Petrus krijgt als apostel een opdracht, een waardigheid voor de gansche toekomstige gemeente, die niet erfelijk kan zijn, die juist niet op een

Men heeft gezegd, in deze school, dat de kens der twaalf berustte op de gedachte, dat het licht van de wereld Zijn gebied verdeeld heeft onder zoveel heerschers; en men heeft dan ook niet nagelaten de twaalf apostelen voor te stellen als de twaalf sterrebeelden, of als de twaalf samenstellende deelen van den dierenriem, met Christus als het licht der wereld, in het midden.

Want, zoo ver als wij af zijn, en af willen blijven staan, van deze onberedeneerde en ongeoorloofde speculaties, zoo sterk houden wij vast aan de profetische vorming van de getallen-symboliek in den bijbel zelf, ook in het twaalfal der apostelen.

En dit geloof maakt voor ons de kwestie niet makkelijker, maar moeilijker. De godsdienst-historische school die wij daareven noemden, meent, dat slechts langzamerhand, tientallen jaren later, die gedachten opgekomen zijn bij de Christenen, de gedachten, waarvan hier boven iets aangeduid werd. Voor haar besef komt het er dus weinig op aan, of Judas al of niet uitgevallen is uit den kring der twaalf. Want, zoo zegt men, later heeft men den ontbrekende twaalfde toch weer ingevoegd in het geheel, door n.l. Matthias, of ook Paulus, in de plaats van Judas te stellen. Het komt er dus volgens deze wijsheid niet eens op aan, of Jezus zelf geleefd heeft; want het Christendom, als een samenvoegsel van heidensche en Joodsche elementen, heeft immers toch uit zichzelf al deze mythologieën uitgevonden en op eigen manier in die twaalf apostelen een voorstelling gegeven, waarbij de „astraal-gedachte“ werd belichaamd in twaalf visschers, die apostelen werden.

Voor de menschen, die zó spreken over den bijbel, is het dus volstrekt geen kruis, dat Judas uit het twaalfal weggevallen is, of dat Jezus sterven moest met het gezicht op een gescheiden twaalfal.

Maar voor ons, die de Schrift gelooven, juist ook in haar historische berichten, is het heel erg. Wanneer wij Judas in Christus' licht plaatsen, en zijn uitvallen zien in het licht van de keuze van het twaalfal door Jezus, dan is de Judaskus niets minder dan een martelend raadsel. Want voor ons heeft Jezus wel degelijk geleefd. De gedachte van dat twaalfal is geen product geweest van een half heidensche, half Joodsche, fantasie der eerste Christenen, maar ze is in Jezus' eigen geest en ziel geweest. De idee van de harmonie van het twaalfal is niet maar in het brein der kerk opgekomen, na Jezus' dood, doch in Zijn eigen ziel geweest bij den aanvang van Zijn messiaansche taak. De roeping van de twaalf, en de afronding van het twaalfal, begint trouwens niet pas na het Pinksterfeest, want de officiële plaatsing van de 12 in het apostelambt wordt reeds beschreven in Matth. 10: 1-2.

2) Grosheide, Commentaar Mattheus, blz. 120, 121.

latere generatie kan worden overgedragen. Deze bijzondere positie is absoluut uniek. Dat is de betekenis van 'theed van de fundeering en het gebouw, dat zij draagt. Er is maar één laag van grondsteen. De rol, welke deze in den heelen bouw spelen, hoort alleen thuis in den stichtingstijd der Kerk. Zij kan niet herhaald worden. Zij sluit alle successie uit".

IV. Roomsche en Protestantische Christusbeschouwing.

Voor Rome — aldus Heim — is Christus vooral de Machtige. Zijn Opstanding vormt voor haar een totale omkeer in zijn leven. „Met deze daad van macht, had Christus zijn Koningschap over de wereld aanvaard." En in overeenstemming met die opvallende trad. „een rijke, weelderige cultus, een sacramentskerk, die in 't heden beschikking had over geheimzinnige krachten, in de plaats van de wachtende eerste gemeente".

De Protestantische Christusbeschouwing daarentegen sluit zich aan bij die van de eerste christenen. Zij worden niet gedreven door machtsheer. Voor het einde der wereld komt er in de positie van Christus geen verandering.

V. De twee tegengestelde wegen naar God.

Met het verschil in Christusbeschouwing zijn ook de twee tegengestelde wegen naar God geteekend. „Voor Roomsche en Protestantische is de wereldgeschiedenis, innerlijk gezien, een geschiedenis van den stervenden en opgestanden Christus, een drama, waarbij het in laatste instantie om Hem gaat. Maar 't punt, waar de beide belijdenissen uiteengaan is de vraag: waar ligt de ontkenning van het drama, de ontkenning van den verwikkelenden toestand? ... Wanneer komt de groote wending? Volgens de roomsche Christusbeschouwing treedt die wending reeds in bij de opstanding van Jezus. Sindsdien leven wij in de machtsperiode van Jezus. Volgens protestantische opvatting daarentegen komt de ontspanning eerst bij het einde der tegenwoordige wereld."

Indien, zoo redeneert Heim, Christus sedert Zijn opstanding koninklijke macht op aarde heeft, dan moet deze natuurlijk (?) als alle wereldlijke machten een uitvoerend orgaan hebben. „De plaatsvervanger van Christus is de wereldbeheerscher."

Hij beroept zich op teksten als Joh. 18:36, waar Christus verklaart, dat Zijn koninkrijk niet van deze wereld is en Openb. 12:10 v.v., waar een groote stem uit den hemel roept: Nu is de zaligheid en de kracht en het koninkrijk geworden onzes Gods en de macht van zijn Christus. Bij die laatste reeks laat hij allen nadruk vallen op het „nu".

Dat „nu", dat einde der wereld moge veel langer op zich laten wachten dan Jezus en de zijnen aanvankelijk meenden, dit verandert aan den stand van zaken niet het minste. „Want de verschuiving van deze oplossing hoort ook tot de beproevingen, waaraan de wachtende gemeente is blootgesteld; zij moet de menschen gelegenheid bieden zich te bekeeren."

De twee tegengestelde wegen naar God zijn dan ook saam te vatten in de twee woorden: machtsindruk en gewetenservaring.

VI. De aanbidding van God in Geest en Waarheid.

In dit hoofdstuk werkt Heim nader zijn gedachten uit over de Roomsche mystiek. Wel hebben de Middeleeuwen geweldige wijzegeerte stelsels voortgebracht. „De roomsche mensch kan zeer diep denken en vorschen." Maar daarin ligt niet „het zwaartepunt zijner ziel". Dit is gelegen in het ineffabile, het onuitsprekelijke, de vormloze extase, waarbij niets meer gezien, niets meer gehoord, niets meer voorgesteld en gedacht wordt. Daarom heeft het weinig zin, wanneer men de twee leerstelsels met elkander vergelijkt. Dat maakt de kern niet. De Roomsche moet brengen het offer van het verstand, dat exaectio d.w.z. zich-zelf-blind maken wordt genoemd. De twijfel wordt met geweld onderdrukt, de geest gedood. Dat is echter geen dienen van God in Geest en Waarheid. „Want alleen in klare bezonnenheid van den geest, in het volle bezit van ons oordeelsvermogen en geweten kunnen wij ons het woord toeëigenen, waarin God zich aan ons openbaart."

VII. De godsdienst van het geweten.

Luther leed als monnik gelijk zoovele kloosterlingen voor en na hem aan pusillanimitas, aan angst voor de kleinste kleinigheden. De stompzinnig-alledaagse mensch weet daar niet van. Maar de fijner besmaakte mensch kent deze ziekte wel. „Wij behoeven ons alleen maar in te denken, wat het beteekent, dat iedere verloren minuut van ons leven in der eeuwigheid niet meer is te herstellen. ... Elke afwaling van mijn gedachten van hun doel kan mij de eeuwige zaligheid doen verliezen." Toen heeft Luther echter leeren verstaan de drie woorden van Ibsen: alles of niets. Hij gevoelde het, dat zelfkastijding en geweld niets haatten. Het begon voor hem te leven: sola fide iustificamur, door het geloof alleen worden wij gerechtigvaardigd. Geloof duidt hier geen enkele prestatie der ziel aan, zelfs niet het nitstreken van de hand om het Godsgeschenk in ontvangst te nemen. Zoo werd in hem uit de zelfvertwijfeling de zekerheid geboren: de zonden zijn mij vergeven. Zoo werd zijn geweten bevrijd.

VIII. Het einde van het priesterschap.

In de geschiedenis van Israël vinden wij van 't begin af aan een worstelen tusschen twee machten, den priester, die de geweten afhankelijk wilde houden en den profet, die het geweten wilde bevrijden. De Roomsche priesterschap heeft twee middelen toegepast om heer en meester van de geweten te worden, n.l. de inkvisitie en de absolutie. Het laatste was gevaarlijker dan het eerste. Door de absolutie neemt de priester iemands eeuwig lot in handen. Dat werkt geruststellend. „'t Is dan ook geen wonder, dat het getal zelfmoorden in de roomsche landen veel kleiner is dan in protestantische landen." Juist voor diep-godsdienstige naturen, die door zwaren zielestrijd zijn heengegaan, heeft 't iets verlokkeeds, in een vlieg van strijdsmoetheit, eer zij 't doel hebben bereikt, op deze wijze de verantwoordelijkheid voor hun leven uit handen te geven en ze in de hand van menselijke autoriteiten te stellen."

Maar Christus heeft in Zijn gemeente geen nieuwe priesterschap en geen nieuwen offercultus ingevoerd. „Het Protestantisme is de eenige godsdienstvorm in de wereldgeschiedenis, die den priester niet meer noodig heeft. Daarin ligt haar nood, haar wereldhistorische zwakte, maar ook haar goddelijke waarheid."

Daarom geeft het Protestantisme ook geen krediet aan het Godsbewijs. „Het Godsbewijs is, om zoo te zeggen, het „conficere Deum", het te voorschijn brengen van God op den menschen geest, dat beantwoordt aan de handeling, waardoor de priester de Godheid op het misaltaar doet nederdalen."

Kant staat hier met „protestantische manhaftigheid" aan de grens. Hij „is de grenswachter in het rijk der geestes, die de menschen onverbiddelijk binnen de perken terug wijst".

IX. De protestantische zedelijkheid.

De protestantische zedelijkheid kenmerkt zich door het ongedwongen. „Een mensch wiens ziel vol is van overvloedigen dank, doet, zooals Luther zegt, vrijwillig meer dan hem bevolen is." De Middeleeuwse priesterkerk beschouwde de wereld als een huis met twee verdiepingen. De onderste verdieping is de natuurlijke grondslag. Hier heerscht het „natuurrecht". De tweede verdieping is als een koepel daaroverheen gebouwd. Zij reikt ten hemel. Zij is de internationale Godstaal der kerk. Hier heerscht de priesterschap. Maar de Hervorming, gesteund door het Kopernikaansche wereldbeeld, wierp deze beschouwing omver. De gansche wereld werd tempel van God. „De ruimtelijke hemel, de bovenbouw der wereld, was ineengestort. Maar daardoor werd een diepere hemel ontlekt, een hemel, die niets meer met afstanden of ruimte te maken heeft. ... Wij kunnen nu reeds midden in de wereld in de eeuwigheid zijn." Er zijn geen heilige plaatsen meer. De protestantische kerken zijn wereldlijke vergaderplaatsen, preekruimten. „Overal, in de schoonmakerswerkplaats, in mijnschacht of laboratorium gaat de tijd over in eeuwigheid. Er zijn geen bijzondere plichten meer tegenover God, die naast de plichten tegenover den mensch en de wereld zouden staan."

X. De kerk in het Protestantisme.

Er is een nieuwe staatsidee ontstaan, de moderne, protestantische staatsidee, zooals deze Frederik den Groote voor den geest stond. Deze staat rust op den grondslag van de vrijheid in denken en gelooven. Staat en kultuur hebben zich van de heerschappij van de kerk bevrijd. In welken zin kan op protestantisch terrein nog van een kerk worden gesproken? „De Protestantische kerk ziet welbewust van dit (heils)monopolie af. Zij geeft alle heilbronnen volkomen vrij. Zij maakt zichzelf als 't ware overbodig. Zij doet afstand van het laatste middel, waardoor een kerk heerschappij kan uitoefenen en den natuurlijken mensch betooveren kan." De taak der kerk gaat op in zelfverloochenende diensende liefde. „Zij dient zonder belooning. Zij wil niet eens op den dank der publieke erkenning aanspraak maken. Richard Rothe, een van de grootste protestantische zedeleeraars, kon de gedachte uitspreken, dat het doel van de kerk moest zijn in den staat geheel en al op te gaan. Zoolang dat nog niet het geval is, kan de kerk haar doel daarin zien, staat en volk zoo te dienen, dat zij daarvoor geen enkele wederdienst, geen enkele machtsbevoegdheid voor zich verlangt." „De dienst der kerk bestaat hierin, dat zij wil zijn het geweten van het volk en de barmhartige Samaritaan."

Lang lieten we Heim aan het woord.

We vielen hem daarbij niet in de rede. Het is ook goed om eens geduldig te luisteren. Wil men weten, wat er in de geesteswereld rondom ons te koop is, dan moet de kennismaking met de geesten, welke wij beproeven, ook ernstig zijn.

Heim leent zich inzonderheid voor zulk een beproeving.

Vooreerst omdat hij op dit moment favoriet is, veel meer nog dan Barth.

Vervolgens omdat hij een van de sprekendste tegenwoordigers is van de suggestieve theologie.

Maar dat wij zoo lang en stil luisterden heeft ten gevolge, dat wij ons oordeel over hem en vooral over zijn boek niet breed kunnen uiteenzetten, maar met een samenvatting moeten volstaan.

Men zal het met ons eens zijn, dat Heim een eigen, frisschen kijk op de dingen heeft. Niet in alles is zijn zienswijze nieuw, maar ook het oude weet hij in modern gewaad te steken. Zijn richting is aan de

ethische ten onzent zeer nauw verwant. Men hoort bij hem orthodoxe klanken, die vanzelf sympathie voor hem opwekken.

Toch mag niet verzwegen, dat Heim stellig het „wezen van het protestantisme" niet heeft verstaan. Hij vat het „protestantisme" zoo eng op, dat het Calvinisme er feitelijk buiten valt. Natuurlijk doet hij dat niet opzettelijk. Maar hij lijdt aan het euvel van zooveel Duitse theologen, dat hij het Calvinisme niet eens grondig kent. Het Protestantisme valt voor hem saam met het Lutheranisme. Wel heeft hij eenige kritiek op Luther. Volgens hem moet men Luthers avondmaal leer naar zijn doopsleer corrigeren. Overigens is Luther zijn man. Of Heim de man van Luther zou zijn is een andere vraag. Want het extrakt van Lutheranisme, dat hier als Protestantisme wordt opgediend, heeft verschillende bijmaakjes.

Ook Rome laat hij geen recht wedervaren. Hij houdt met de tegenstrijdigheden in het Romanisme niet voldoende rekening. Hij laat ze niet staan, gelijk men ze bij onderzoek vindt, maar herleidt ze tot een eenheid. Zoo komt hij ertoe de mystiek in het Roomsche instituut te laten domineren. Toch dunkt ons dat niet juist. Scholastiek en mystiek stonden bij Rome nimmer naast elkander. De een is aan de andere niet ondergeschikt. Van een hogere synthese is hierbij geen sprake.

Als Heim de oorzaak der Hervorming beschrijft, dan verwacht hij oorzaak met aanleiding. De aflaathandel moge de aanleiding geweest zijn tot Luthers protest, de oorzaak lag dieper. Het ontwikkelingsproces, dat Luther doormaakte, wijst dit reeds uit. In hem liepen de bezwaren van eeuwen samen en hij doorworstelde ze in zijn ziel. 't Was niet pure kloosterziekte, welke Luther deed lijden. Op het heroïsche in Luther wordt hier te sterk afgedongen. Heims beschouwingen hieromtrent zijn vloeiend, maar oppervlakkig.

Bedenklijk is het evenwel, dat Heim voor het heden het koningschap van Christus loochent en dit verschuift tot na den jongsten dag. Een tekst als „Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde" vermeldt hij niet eens. In zijn Christusbeschouwing neemt hij Christus de kroon van het hoofd. En hij doet dit niet ongestraft. Het Christendom heeft bij hem iets lijdelijks en iets lijdends. Met de kerk weet hij geen raad. Eigenlijk behoort zij in den staat op te gaan, maar zoolang zij dit niet doet, mag zij geweten zijn en Samaritaantje spelen. Het kerkelijk gezag is om koud gebracht. Van de Protestantische zedelijkheid blijft niet veel over. Zij gaat op in vanzelfheid. In de ethiek heeft God geen eigen plaats. Bijzondere plichten jegens Hem bestaan er niet. En het Kopernikaansche wereldbeeld moet hem helpen om het hoofdstuk over de zedelijkheid geen al te maget aanzien te geven.

Onze totaalindruk kan geen andere zijn dan: bijzonder belangwekkend, maar pover.

Dit ligt niet aan Heim.

Maar aan de gedachtewereld, waarin hij zich krachtens afkomst en ontwikkeling beweegt.

Hij voelt iets van den tegenwoordigen geestelijken nood.

Maar hij meent een uitgehongerde op de boom te kunnen helpen met een Haagsch hoepje.

Jammer, dat hij den rijkdom van het Calvinisme niet kent.

HEPP.

Dr. A. Kuyper en het talenwonder.

Dr. J. H. Rietberg schrijft in „De Wachter" (sprekende over Bileams ezelen):

Weer een andere „verklaring", waarvan ik onlangs hoorde en die mij aanleiding gaf tot het schrijven van dit stukje, is deze:

Het is dan een gehoorwonder en geen sprekwonder geweest.

Misschien komt men tot die opvatting, omdat Dr. A. Kuyper Snr. indertijd eenigszins zóó sprak over het Pinksterwonder, hoewel hij later in „De Heraut" van 8 Juni 1919, no. 2159, verklaard heeft, dat de apostelen werkelijk in die verschillende talen gesproken hebben.

Omdat velen van het bedoelde „Heraut"-artikel geen kennis dragen, is het goed dat deze herinnering gegeven wordt.

Polemiek „De Rotterdammer". II. Wat is „Gods zegen"?

Hier volgt een ander gedeelte van de beantwoording van „De Rotterdammer", gelijk ik die gaf in de „Delfshavensche Kerkbode":

Feitelijk is strijd tegen „De Rott." niet meer noodig; want het blad geeft mij ineens gelijk. Ik zie daar staan deze zinnen:

„Alsof God slechts één zegen heeft en Hij nietigen menschenkinderen zal vragen, waar Zijn zegen zal nederdalen."

Kijk, dat is het nu juist. Nietige menschenkinderen moeten met Gods zegen niet kwistig omgaan; redacteuren van een blad hebben daar geen roeping toe, evenmin als ik of een ander. Want de zegen „daalt" dikwijls waar wij 't niet denken. Volkomen juist. En daarom elacht eerbied voor God, en voor Zijn naam, en voor Zijn wet, dat wij met feestelijke zinnelijkheid: „God heeft u groot gemaakt" voorzichtig zijn. Het derde gebod! En dat heb ik nu juist betoogd, 3 maal „staande"